International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy
2022; 1(1): 1-14
https://isg-journal.com/international-science-journal-of-jurisprudence-philosophy/
doi: 10.46299/j.isjjp.20220101.1
ISSN: 2720-6769 (Online)

INTERNATIONAL SCIENCE GROUP

Committing of sexual violence by the aggressor country's servicemen as a problem of human rights violations during the occupation (on the example of the Russian-Ukrainian war, 2022)

Vaida Taras[1]
[1] Kherson Faculty, Department of Special Physical and Fire Training, Odessa State University of Internal Affairs, st. Fonvizina, 1, Kherson, 73034, Ukraine

Email address:

Vajda2015@ukr.net

To cite this article:

Vaida Taras. Committing of sexual violence by the aggressor country's servicemen as a problem of human rights violations during the occupation (on the example of the Russian-Ukrainian war, 2022). International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy, 2022, Vol. 1, No. 1, pp. 1-14. doi: 10.46299/j.isjjp.20220101.1

Received: February 15, 2022; **Accepted:** February 24, 2022; **Published:** April 01, 2022

Abstract: The paper considers the current problem of committing crimes against civilians by servicemen of the Russian army in the temporarily occupied territories of Ukraine during the 2022 war. Based on the above cases of torture, rape, murder and other forms of violence, as well as the generalization of statistical data on the number of deaths in the occupied territories in general, the violation by the aggressor country of the requirements of the Convention on the protection of civilian people in war time and human rights in general according to current legislation are shown. The analysis of current research on various aspects of sexual violence was performed: 1) the concept and methodological (philosophical) foundations of adequate understanding of sexual freedom / critical attitude to sexual violence; 2) prevention of the cult of violence and cruelty in society; 3) the impact of violence, including sexual violence, on the physical and mental health of the victim; 4) legal aspects of combating crimes against sexual freedom and sexual violence in general. On the basis of generalizations of modern approaches of scientists concerning various directions of the decision of the raised problem novelty of the offered work is proved. To compare with modern RF war crimes methods of abuse of detainees in PCIA units which were committed in the last century are presented. The main methods of torture include such as 1) «testing» by smoldering cigarettes; 2) beating a person without leaving marks on the body; 3) torture of people with a loud sound; 4) prolonged torture by thirst; 5) rape (standard test for women). The legal nature of rape as a criminal offense against sexual freedom on the basis of current domestic law is described (Article 152 of the Criminal Code). Such categories (legal concepts) as sexual freedom, sexual intercourse, physical violence during rape, helplessness of the victim, qualifying signs of rape, repeated rape, continued rape, rape committed by a group of persons are revealed. Potential causes of criminal behaviour of Russian servicemen during the war in Ukraine, which motivated aggression against civilians, are considered. The main factors of this national ideology include the following: 1) the ideas of Orthodox fascism, Eurasianism, the modern concept of «Russian world»; «Novorossiya» project; 2) the phenomenon of «hazing» in the Soviet / Russian army among the rank and file, bullying of officers against subordinates in units of the Armed Forces of the Russian Federation; 3) torture in places of imprisonment; 4) mass criminal subculture («convict way of life is one» movement); 5) reflection of criminal values in modern Russian culture and art («Russian chanson», cinema, etc.); 6) propaganda of the mythical successes of the «great state», the strength of the Chechen warrior, the invincibility of Russia, etc. The methodological principles of the long-term ideology and propaganda of the occupying country, which are the main manifestations of barbarism and violence by the servicemen of the occupying country during the war in Ukraine, are revealed. It is concluded that the crimes of sexual violence committed by the Russian military require immediate documentation by law enforcement agencies, detailed investigation and prompt communication of this information to the UNO and all countries of the civilized world, as well as further prosecution of perpetrators.

Key words: aggressor country, war, war crimes, occupied territories, human rights violations, sexual violence, rape, PCIA torture, hostile ideology, domestic law, responsibility.

Вчинення сексуального насилля військовослужбовцями країни-агресора як проблема порушення прав людини під час окупації (на прикладі російсько-української війни, 2022 рік)

Вайда Тарас[1]

[1] Херсонський факультет, кафедра спеціальної фізичної та вогневої підготовки, Одеський державний університет внутрішніх справ, вул. Фонвізіна, 1, м. Херсон, 73034, Україна

Ел. адреса:
Vajda2015@ukr.net

Анотація: У роботі розглянуто актуальну проблему вчинення військовослужбовцями армії РФ злочинів проти мирного населення на тимчасово окупованих територіях України під час війни 2022 року. На основі наведених випадків тортур, ґвалтувань, вбивств та інших видів насилля, а також узагальнення статистичних даних щодо кількості смертей на захоплених територіях в цілому показано порушення країною-агресором вимог Конвенції про захист цивільного населення під час війни та прав людини взагалі згідно чинного законодавства. Проведено аналіз сучасних досліджень щодо різних аспектів сексуального насилля: 1) поняття та методологічних (філософських) основ адекватного розуміння статевої свободи/критичного ставлення до статевого насилля; 2) профілактика культу насилля і жорстокості в суспільстві; 3) вплив насилля, в тому числі сексуального, на стан фізичного та психічного здоров'я жертви; 4) правові аспекти протидії злочинам проти статевої свободи та сексуальному насильству в цілому. На основі узагальнень сучасних підходів вчених щодо різних напрямів вирішення піднятої проблеми обґрунтовано новизну пропонованої роботи. Наведено для порівняння із сучасними військовими злочинами РФ методи знущань над затриманими в підрозділах НКВС, котрі вчинялися в минулому столітті. До основних способів тортур належать такі, як 1) «випробування» тліючими цигарками; 2) побиття людини без залишення на тілі слідів; 3) катування людей гучним звуком; 4) тривалі тортури спрагою; 5) зґвалтування (стандартний тест для жінок). Описано правову природу зґвалтування як кримінального злочину проти статевої свободи на основі норм чинного вітчизняного законодавства (ст. 152 ККУ). Розкрито такі категорії (юридичні поняття), як статева свобода, статеві зносини, фізичне насильство при зґвалтуванні, безпорадний стан потерпілої особи, кваліфікуючі ознаки зґвалтування, вчинене повторно зґвалтування, продовжуване зґвалтування, зґвалтування, вчинене групою осіб. Розглянуто потенційні причини злочинної поведінки військовослужбовців РФ під час війни в України, котрі послужили мотивацією прояву агресії до мирних громадян. До основних чинників цієї загальнодержавної ідеології варто віднести такі: 1) ідеї православного фашизму, євразійства, сучасна концепція «Русского мира»; проєкт «Новороссия»; 2) явище «дідівщини» в радянській/російській армії серед рядового складу, знущання офіцерського складу з підлеглих в підрозділах Збройних Сил РФ; 3) катування у місцях позбавлення волі; 4) масова кримінальна субкультура (рух «АУЕ»); 5) відображення кримінальних цінностей в сучасних російських культурі та мистецтві («русский шансон», кіно тощо); 6) пропаганда міфічних успіхів «великої держави», сили чеченського воїна, непереможності Росії та ін. Розкриті методологічні засади багаторічної ідеології і пропаганди країни-окупанта, котрі слугують основною проявам варварства, насилля з боку військовослужбовців країни-окупанта під час війни в Україні. Зроблені висновки про те, що вчинені військовими РФ злочини сексуального насильства потребують негайного документування правоохоронними органами, детального розслідування та оперативного донесення цієї інформації до ООН та всіх країн цивілізованого світу, а також подальшого притягнення винних осіб до відповідальності.

Ключові слова: країна-агресор, війна, військові злочини, окуповані території, порушення прав людини, сексуальне насильство, зґвалтування, тортури НКВС, ворожа ідеологія, вітчизняне законодавство, відповідальність.

1. Введення

Актуальність піднятої проблеми обумовлюється перш за все тим, що під час широкомасштабної війни Російської федерації (*далі* – РФ) з Україною, котра розпочалася 24 лютого 2022 року [1] з неспровокованого вторгнення країни-агресора, російські військовослужбовці широко використовують як засіб знищення цивільних українців антигуманні, незаконні методи ведення війни – терор, тортури, вбивства, масові знущання, застосування хімічної зброї, касетних бомб тощо. Військові підрозділи держави-окупанта [2] не тільки руйнують матеріальні цінності на тимчасово захоплених територіях (виробничу, житлову, дорожню, культурну та ін. інфраструктуру), а й варварськи знищують мирне населення – викрадають чоловіків і дітей, депортують на територію своєї країни, ґвалтують і вбивають жінок, розстрілюють тварин тощо.

В умовах сучасної війни спостерігається багато випадків порушення країною-агресором прав українських громадян. Тому цілком закономірним було

колективне рішення країн світу про позбавлення РФ місця у Раді ООН з прав людини як країни-окупанта.

В Україні з кожним днем війни органами державної влади фіксується дедалі більше випадків сексуального насильства з боку військових осіб країни-загарбника – зґвалтування стало ще однією «антигуманною зброєю» армії РФ проти мирного населення на тимчасово окупованих територіях. Такі дії є прямим порушенням вимог *Конвенції про захист цивільного населення під час війни* [3] стосовно осіб, які не беруть активної участі в бойових діях – з ними поводяться гуманно, без будь-якої ворожої дискримінації за критеріями раси, кольору шкіри, релігії чи вірування, статі, походження чи майнового стану та іншими подібними критеріями. Відносно них є забороненими й залишатимуться забороненими будь-коли та будь-де наступні діяння: 1) насилля над життям й особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури; 2) захоплення заручників; 3) наруга над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження; 4) засудження та застосування покарання без попереднього судового рішення, винесеного судом, який створено належним чином і який надає судові гарантії, визнані цивілізованими народами як необхідні.

У відповідності до вимог статті 27 цієї Конвенції [там само] «особи, що перебувають під захистом, мають право за будь-яких обставин, на особисту повагу, повагу до своєї честі, права на сім'ю, їхніх релігійних переконань та обрядів, звичок та звичаїв. До них завжди слід ставитися гуманно й захищати, зокрема, від будь-якого акту насильства чи залякування, від образ та цікавості натовпу. Жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і, зокрема, захисту від зґвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність». Правові норми статті 29 цього міжнародного нормативно-правового акту також передбачають, що сторона конфлікту, під владою якої є особи, що перебувають під захистом, відповідає за поводження своїх представників із цими особами, причому це не знімає особистої відповідальності з таких представників» [3].

Згідно норм Конституції України [4] (стаття 3) «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Як зазначають вчені Tatsii, V.Ya. та ін. (2003) [5], «не випадковим є те, що, крім самої людини, у коментованому приписі згадано також такі її властивості, як життя і здоров'я, недоторканність і безпека. Адже саме вони є первинною, вихідною передумовою життєдіяльності кожної людини. Включаючи їх до найвищих соціальних цінностей, Конституція у такий спосіб начебто ієрархізує потреби особи, а тим самим і її права та свободи, які цими потребами зумовлюються та покликані забезпечувати їх задоволення. Тому, навіть погоджуючись із широко визнаним нині положенням про те, що всі основні права людини є взаємозалежними, взаємопов'язаними і неподільними, не можна заперечувати того, що в першу чергу має бути забезпечено право на життя і здоров'я, недоторканність і безпеку, тобто саме фізичне існування, котре є матеріальною основою та передумовою здійснення будь-яких інших прав. Це відображено й у одній із запропонованих у вітчизняній літературі класифікацій прав людини, згідно з якою в окремий, причому в перший, вид людських прав вирізнено так звані фізичні (життєві, вітальні) права.

В контексті піднятої проблеми порушення прав та свобод людини дослідники в науково-практичному коментарі Кримінального кодексу України (далі – ККУ) [6] дають визначення таких правових категорії, як *статева свобода* (під котрою розуміється право повнолітньої і психічно нормальної особи самостійно обирати собі партнера для статевих зносин і не допускати у сфері статевого спілкування будь-якого примусу) та *статева недоторканість* (це абсолютна заборона вступати у природні статеві контакти з особою, яка в силу певних обставин не є носієм статевої свободи, всупереч її справжньому волевиявленню).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Питання сексуального насильства як багатоаспектної проблеми було предметом дослідження багатьох вчених. Зокрема, ряд вчених приділяли увагу розробці поняття та методологічних (філософських) основ адекватного розуміння статевої свободи/критичного ставлення до статевого насилля, що часто є складовою частиною російської ідеології і пропаганди, яка обґрунтовує та мотивує вседозволеність представників російської раси, розпалює ненависть до українців і дегуманізує притаманні їм загальнолюдські цінності. Так, Shkil, L.L. (2010) [7] розкриває діалектику взаємопроникнення розуму та безумства, визначає місце сексуальності у системі моральних норм, взаємозв'язок безумства та сексуальності з владними відносинами у трактуванні М. Фуко. Вчений характеризує сутність понять безумства та сексуальності, досліджує взаємозв'язок між ними, показує еволюцію змін у ставленні суспільства до безумства та сексуальності; обґрунтовує внутрішню спорідненість гуманізму та терору. За результатами дослідження визначає безумство як відчуження людини від її людської сутності. Розкрито взаємозв'язок між владою та сексуальністю, владою та безумством. Разом з тим, в сучасних умовах війни застосування цього підходу має обмежене застосування, може слугувати частковим пояснення природи агресії, девіантної поведінки багатьох військовослужбовців РФ.

Tvorina, O.L. (2006) [8] розглядає відношення категорій «аномалія» – «норма» у структуралістській концепції цього ж філософа (М. Фуко – уточнено автором). В історико-філософському аналізі його творчості вчена репрезентує співвідношення «норма» – «аномалія» як специфічну форму дискурсу, яке визначає процес соціалізації людини. На основі аналізу першоджерел і критичних робіт щодо структуралістської концепції М.Фуко показує необхідність дослідження феноменів норми й аномалії як засобу реалізації владних відносин, детермінованих межами конкретних явищ сексуальності та божевілля. Корисним для нашого дослідження є розуміння співвідношення норми та аномалії при критичній оцінці актів насилля, здійснених військовослужбовцями під час війни по відношенню до мирних громадян України у 2022 році.

Dudchenko, V.S. (2008) [9] на основі соціально-філософського аналізу теорії ненасилля пропонує як можливий концептуальний підхід для переосмислення шляхів розвитку суспільства за умов сучасних

цивілізаційних викликів. Вчений розглянув історико-практичні та духовно-теоретичні аспекти категорій «ненасилля» і «толерантності» як соціально-філософські поняття, визначає їх ключову роль у формуванні суспільства без жорсткості та насилля. Ненасилля науковець розуміє як філософсько-релігійну систему та морально-етичний принцип, ціннісний орієнтир суспільства, що наголошує на забороні на вчинення шкоди, страждання, а толерантність – як показник, свідчення гуманного, стриманого ставлення до усього іншого. Вчений розкрив соціокультурні передумови можливого втілення ідей ненасильницького шляху розвитку суспільства, а саме: вкорінення в життя людства філософсько-релігійних, морально-етичних цінностей, що містять ідеали ненасилля, любові, милосердя. Разом з тим, для реалізації цієї концепції необхідно враховувати, на наш погляд, особливості історії, культури та традиції народу, а також цілеспрямований вплив сучасних ЗМІ (пропаганди та ідеології) на формування відповідної колективної свідомості.

Vaida, T.S. & Kruhlyk, M.I. (2020) [10] розглядають проблему вербального насилля (кетколінг) як різновид вуличного гарасменту (домагання). Науковці вважають, що вербальне насилля стосовно жінок в багатьох випадках виступає початковим етапом для розвитку більш серйозних домагань, зокрема, сексуальних. Але в цій роботі вчених вербальне насилля стосовно жінок розглядується в контексті мирного часу, кетколінг відбувається в більшості випадків у публічних місцях.

Ряд наукових праць присвячено профілактиці культу насилля і жорстокості в суспільстві. Так, Riabchynska, O.P. (2002) [11] як предмет дослідження розглядує необхідність активізації боротьби з розповсюдженням порнографічних предметів і творів, що пропагують культ насильства і жорстокості; на підставі результатів аналізу статистичного матеріалу наводить кримінологічну характеристику злочинів, передбачених ст. 300 і 301 КК України; пропонує безпосереднім об’єктом злочину, передбаченого ст. 300 КК України, визнавати моральні засади суспільства у частині розповсюдження інформації, спрямованої на забезпечення поваги гідності особи згідно загальнолюдських цінностей. Такий підхід є корисним для цивілізованих країн при розробці ціннісних орієнтацій суспільства, котрий важко застосувати для виправлення пануючої ідеології в країні-агресора, в тому числі й серед військових.

Voronova, Yu.V. (2005) [12] у своєму дослідженні розглядує соціально-психологічні детермінанти віктимної поведінки неповнолітніх жертв сексуальних злочинів; здійснює аналіз соціально-психологічних і правових факторів, які впливають на формування та прояв віктимності у жертв сексуальних злочинів; науковцем встановлено, що зґвалтування неповнолітніх призводить до виникнення у них посттравматичних стресових розладів, які можуть проявлятися через рік після скоєння злочину. Разом з тим, в роботі вченої в контексті розгляду віктимної поведінки жертв сексуальних злочинів беруться до уваги тільки неповнолітні особи від 14-ти до 18-ти років, враховуються соціальні умови їх життя (взаємовідносини з батьками та однолітками). Безумовно, в умовах війни на сексуальну злочинність з боку окупантів впливають дещо інші фактори (непередбачуваність поведінки військових, наявність та використання зброї для фізичного примусу/насилля, агресія та інші деструктивні особистісні характеристики, викликані участю у воєнних діях на території іншої країни).

Окремі вчені досліджують вплив насилля, в тому числі сексуального, на стан фізичного та психічного здоров’я жертви. Так, Udovenko, Yu.M. (2007) [13] досліджував вплив несприятливих умов соціалізації, зокрема, проявів насильства щодо дітей (фізичного, психологічного, сексуального, нехтування потребами дитини) на психічний розвиток особи. Хоча цей підхід у соціально-психологічної реабілітації жертв-дітей розглянуто в контексті мирного часу, але його можна використовувати, на наш погляд, і в умовах бойових дій, адже непоодинокими випадками жертв внаслідок сексуального насилля військовими країни-агресора є діти та підлітки.

Dyshlevoi, O.Iu. (2004) [14] у своєму дослідженні вивчав механізми регуляції сексуальної поведінки чоловіків із психічними розладами, які вчинили зґвалтування (діагностика та психокорекція раптофілії). Вченим визначено роль соціогенних, негативних, психологічних, соціально-психологічних і психогенних чинників у формуванні раптофілії; виявлено співвідношення сексуального дизонтогенезу та психічних розладів у механізмах вчинення зґвалтування особами з раптофілією та без сексуальних девіацій; розроблено диференціально-діагностичні критерії для розмежування сексуальної поведінки осіб з раптофілією та без неї незалежно від наявної у них психічної патології. Також науковцем запропоновано ефективний метод психотерапевтичної корекції раптофілії, а також мотиваційної психотерапії; обґрунтовано необхідність комплексної (сексологічної, психологічної та психіатричної експертної оцінки особи, яка вчинила сексуальне правопорушення). Ми погоджуємося з вченим в тій частині проблеми, що в контексті нашого дослідження дійсно серед військових армії РФ є багато осіб з різними видами відхилень (психологічних, соціальних, сексуальних тощо). Такі діагностичні критерії можуть бути використаними при проведенні досудових експертиз та визначення покарання особам, які вчинили сексуальне насилля/злочини під час воєнних дій в Україні.

У контексті піднятої проблеми корисними є результати досліджень Bovt, M.V. (2007) [15] та Hibner, S.M. (2006) [16], в котрих розглядуються невротичні, особистісні і сексуальні розлади в овдовілих чоловіків без партнерки та у розлучених самотніх чоловіків. Деякими з таких розладів можуть пояснюватися вчинені окремі злочини на ґрунті сексуальних дисфункцій у військовослужбовців країни-агресора під час тривалого перебування за межами своїх військових гарнізонів.

Надані у дослідження Babenko, O.M. (2002) [17] рекомендації щодо системи заходів з медико-психологічної реабілітації жінок з небажаною вагітністю можуть служити вказівками для медичних працівників, батьків та інших родичів для ефективної морально-психологічної підтримки потерпілих осіб.

В частині притягнення до відповідальності за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи

цікавим є дослідження Dolianoska, I.M. (2008) [18], в котрому вченою розглянуто кримінальну відповідальність за (сексуальну) експлуатацію дітей, проведено аналіз складу злочину. Науковицею розглянуто такі поняття, як «економічна експлуатація дитини», «заподіяння істотної шкоди для здоров'я дитини», «заподіяння істотної шкоди для освітнього рівня дитини», «сексуальна експлуатація дітей», котрі є дотичними до нашої роботи.

Moskal, D.P. (2009) [19] у своєму дослідженні провів кримінально-правову характеристику зґвалтування та насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом. Вченим наведено комплексну та системну кримінально-правову характеристику зґвалтування та насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом; визначено поняття та систему злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством, з'ясовано місце та сутність зґвалтування та насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом у цій системі; досліджено історичний розвиток кримінальної відповідальності за даний злочин. Науковцем було вивчено зарубіжні кримінально-правові стандарти протидії злочинам, пов'язаним з сексуальним насильством; проаналізовано склад зґвалтування та насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом за кримінальним правом України; з'ясовано особливості кваліфікації цих злочинів, а також відмежовано їх від суміжних посягань. Дослідником цієї проблеми сформульовано пропозиції щодо удосконалення кримінально-правових норм у сфері охорони статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також стосовно підвищення ефективності правозастосовної практики. Виконані в роботі систематизація та узагальнення досвіду будуть корисними правоохоронцям при застосуванні до військовослужбовців окупаційних військ чинної нормативно-правової бази.

Kozliuk, L.H. (2009) [20] у дисертаційній роботі дала кримінологічну характеристику особистості злочинця, який вчинив статевий злочин щодо неповнолітнього. Також вченою проаналізовано причини й умови вчинення статевих злочинів щодо неповнолітніх, розглянуто віктимологічні аспекти поведінки неповнолітньої жертви. Пізнавальним є визначення науковицею характерних рис особистості злочинця, який вчинив статевий злочин щодо неповнолітнього. Дослідницею зроблено висновок, що особистості злочинця, який вчинив статевий злочин щодо неповнолітнього, властивий комплекс сваволі й ілюзій, а також досліджено типологію та наведено криміналістичну характеристику особистості злочинця, який вчинив статевий злочин щодо неповнолітніх. Хоча дослідження і обмежено віковими межами жертви (неповнолітні), але зроблені узагальнення та висновки будуть корисними в цілому для правоохоронної діяльності при розслідування воєнних злочинів російських солдат під час окупації окремих регіонів України.

Zaitsev, O.O. (2005) [21] у контексті міждисциплінарного підходу вивчав клініко-психопатологічні, психологічні та соціально-психологічні закономірності формування психічних розладів непсихотичного регістру в осіб молодого віку, які скоїли сексуальні злочини та розробив систему комплексних заходів щодо вчасної діагностики, лікування та профілактики зазначених порушень. Вченим виявлено роль негативних мікро- і макросоціальних факторів, а також їх співвідношення з біологічними, психологічними та соціально-психологічними чинниками у формуванні психічних розладів зазначеної категорії осіб. Науковець провів системно-структурний аналіз сексуальної поведінки молодих сексуальних злочинців і встановив особливості мотивації злочинної сексуальної поведінки у молодому віці; науково обґрунтував, розробив та впровадив до практики систему комплексних заходів щодо вчасної діагностики, лікування та профілактики психічних розладів непсихотичного регістру у молодих сексуальних правопорушників. Таким чином, зазначене дослідження стане в нагоді при притягненні військовослужбовців-осіб молодого віку до відповідальності за вчинені злочини проти статевої свободи і недоторканості.

Shapovalova, N.O. (2007) [22] досліджувала психопатологічні розлади у жінок, які зазнали сексуального насильства в дитячому та підлітковому віці. З використанням системного підходу до дослідження наслідків сексуального насильства визначено наявні у його жертв порушення психічного та сексуального здоров'я; виявлено акцентуації характеру потерпілих підлітків і особистісні відмінності жінок, що сприяють виникненню віктимної поведінки. Науковицею показано причини, механізми розвитку та клініку різних форм сексуальної дисфункції та дезадаптації жінок у віддалений період після зґвалтування, розроблено систему комплексної психотерапевтичної корекції поведінкових розладів у підлітків і порушень сексуального здоров'я у жінок. Отримані висновки дослідження, на наш погляд, доцільно врахувати щодо можливого настання віддалених наслідків у зґвалтованих військовослужбовцями-окупантами РФ осіб, а також в частині організації ефективного лікування жінок/дівчат.

Окремі дослідження вчених присвячені правовим аспектам вирішення проблеми злочинів проти статевої свободи та сексуального насильства в цілому. Так, в дисертаційній роботі Shyhonin, O.V. (2011) [23] приділено увагу умисному вбивству, котре поєднане із зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом. Вченим досліджено проблеми кримінологічної характеристики та запобігання умисному вбивству, поєднаному зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом; розглянуто питання кваліфікації даного виду злочину та його відмежування від суміжних складів злочинів, а також розроблено комплексну кримінологічну класифікацію вбивств з сексуальних мотивів. Науковець охарактеризував особистість злочинця та запропоновано типологію сексуальних вбивць, дослідив віктимологічну характеристику вбивств з сексуальних мотивів. Корисним для нашої роботи є встановлений та проаналізований комплекс криміногенних (соціальних, біологічних і психологічних) факторів детермінації сексуальних вбивств, котрі зможуть допомогти пояснити природу злочинної поведінки російських військовослужбовців-гвалтівників.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Провівши

аналіз результатів вище зазначених досліджень, можемо зробити висновок, що наукові роботи українських вчених стосуються в першу чергу вияснення впливу різних факторів (біологічних, соціальних, психологічних, культурних тощо) на особу правопорушника чи потерпілої особи (жертви), визначення порядку їх лікування та реабілітації, притягнення підозрюваних осіб до відповідальності в період мирного часу.

У той же час вирішення багатьох аспектів піднятої нами проблеми щодо вчинення масового насильства військовими окупантами стосовно жінок чи дітей (зокрема, сексуального) в екстремальних умовах запровадженого воєнного стану в Україні правоохоронні органи держави тільки розпочинають документувати, політики та громадськість – відкрито обговорювати на різних рівнях, а юристи – розробляти й удосконалювати правовий механізм притягнення винних осіб (військовослужбовців країни-агресора) до відповідальності.

Метою роботи є дослідження явища сексуального насилля військовослужбовців країни-агресора як проблеми порушення прав людини під час окупації (на прикладі російсько-української війни, 2022 рік).

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні *завдання:* 1) на основі аналізу оперативних публікацій в ЗМІ та інтернет-ресурсах визначити підняту нами проблему вчинення військовослужбовцями країни-агресора випадків сексуального насилля над цивільним населенням України як актуальне завдання для проведення розслідування правоохоронними органами держави, сприяти критичному усвідомленню широким загалом цих злочинів як засобу тортур та знущань, порушення прав людини під час окупації у відповідності до вимог Конвенції про захист цивільного населення під час війни, засудження їх міжнародним товариством; 2) за результатами ретроспективного аналізу практики використання катувань працівниками НКВС провести відповідні аналогії з сучасними подіями на тимчасового окупованих в 2022 році територіях України, виділити та охарактеризувати (для порівняння) ці види тортур, що застосовувались до затриманих осіб-правопорушників працівниками міліції в минулому (при соціалізмі); 3) на основі аналізу результатів досліджень вчених в галузі профілактики сексуального насилля в умовах мирного часу визначити особливості прояву цього виду злочинності під час запровадженого воєнного стану, вчиненого військовослужбовцями країни-агресора; 4) охарактеризувати правову природу такого кримінального злочину як зґвалтування.

2. Сексуальне насилля військовослужбовців країни-агресора як проблема порушення прав людини під час російсько-української війни (2022 рік)

2.1. Особливості військових злочинів (сексуального насилля) під час війни.

При розгляді піднятої проблеми перш за все необхідно зазначити, що злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи в умовах війни мають, безумовно, деяку латентність з врахуванням ряду як об'єктивних чинників, так і суб'єктивних факторів: 1) інтимних (морально-етичних) аспектів – почуття сорому, усвідомлення малозначущості особистої трагедії на фоні масштабних боїв і значної кількості смертей в боях за батьківщину; 2) неможливості критично мислити і діяти внаслідок отриманих фізичних і психологічних травм (розгубленість, подавленість тощо) для кожної окремої особи по-своєму; 3) у зв'язку із відсутністю в умовах окупації належної організації роботи органів державної влади на місцях (поліції, прокуратури, медичних закладів тощо) чи наявності їх як таких взагалі; 4) зневіра у можливість отримання моральної підтримки, своєчасної медичної чи психологічної допомоги, відсутність будь-якого захисту тощо.

Разом з тим, очевидні та неспростовані факти цих вчинених злочинів окупантами у воєнний час стосовно мирного населення вимагають привернення прискіпливої уваги та максимального контролю з боку всього світового товариства, всебічного розслідування правопорушень і притягнення винних осіб до відповідальності, оскільки такі звірства в XXI столітті є однозначно варварськими і потребують належної правової оцінки з точки зору цивілізаційних цінностей європейських країн, не дивлячись на існуючі труднощі збору доказів та процесуального забезпечення розгляду справ.

У свою чергу українська влада повідомляє про систематичне сексуальне насильство над жінками з боку російських окупантів. Наведемо, як приклад, описану Barsukova, O. (2022) [24] історію, котра сталася з однією із жертв військових країни-агресора 29-річною жителькою Харкова. На початку війни жінка зі своєю хворою немобільною мамою, яка останні три роки не могла ходити самостійно, не змогли вчасно евакуйовуватись (ніхто не погоджувався допомогти їм виїхати). Через декілька днів після початку війни, коли їх під'їзд вже був зруйнований ворожою ракетою, до них у квартиру зайшли три окупанти – винесли всю їжу, а один із них залишився – загарбник понад тиждень ґвалтував молоду жінку. Особа пережила сексуальне насильство при повній беззахисності – у поліцію додзвонитись було нереально, а згодом росіянин її телефон розбив. Потім окупант почав зізнаватись дівчині у «великому коханні», сказав, що хоче відправити її подалі від війни: «Я влюбілся в тібя. І хачу, шо би ти уєхала ат вайни» [там само]. Дівчина не хотіла покидати хвору матір і відмовилася їхати в РФ. Тоді окупант пристрелив літню жінку на очах у її доньки. Наразі зараз потерпіла вже у реабілітаційному центрі, звідки вона поїде далі на лікування за кордон.

Kovnyr, S. (2022) [25] наводить наступний приклад вчиненого військовими РФ сексуального насилля: у селищі Мала Рогань (Харківська область) російський військовослужбовець побив та неодноразово зґвалтував 31-річну жінку, яка разом з 5-річною донькою, матір'ю, сестрою, братом та іншими жителями населеного пункту ховалися у школі. Тримаючи зброю біля її голови, окупант неодноразово вчиняв сексуальне насильство стосовно жінки, яка, за його словами, нагадувала йому дівчину, з якою він ходив до школи. Російський бойовик розрізав жінці шию та щоку ножем, відрізав волосся, бив її книгою по обличчю. Коли окупанти пішли, жінці разом

із сім'єю вдалося втекти і пішки дістатися Харкова, де отримала необхідну медичну допомогу.

На Київщині (міста Буча, Ірпінь та ін.) російські окупанти також масово ґвалтували українських жінок, після чого їх вішали та спалювали (на Житомирській трасі п'ять голих тіл молодих осіб, яких викинули з машин, склали разом, облили соляркою та намагалися підпалити). Зґвалтовані та вбиті жінки декілька днів лежали на вулицях міст [там само].

Вбивства цивільних осіб були масовими (тільки з Ірпеня вивезено 410 тіл – це ті розстріляні жителі, що лежали на вулицях – зґвалтовані жінки, вбиті діти, розстріляні на вулицях чоловіки). Багато людей (десятки, а деякі фахівці навіть кажуть сотні тіл) з зав'язаними руками були вбиті пострілом у потилицю – не тільки представники місцевої влади, а й пересічні громадяни. Людей вбили за те, що вони стали випадковими свідками злочинів окупантів (при появі когось на вулиці намагалися наздогнати та розстріляти, щоб не було очевидців вчинених звірств).

Аналогічні приклади наводить український обмудсмен Л. Денісова (2022) на сторінках інтернет-видання [25]: 14-річна дівчина була зґвалтована п'ятьма мужчинами-окупантами, зараз вагітна (м. Буча); хлопчик 11 років зґвалтований на очах у мами, яку її прив'язали до стільця, щоб дивилася (м. Буча); жінка 20 років зґвалтована трьома окупантами відразу у всі можливі місця (м. Ірпінь).

Panasiuk, V. (2022) [26] описав наступну історія ще однієї жінки, яка пережила знущання російських військовослужбовців, підкреслює антигуманний характер вчинених ними злочинів: 33-річна Наталя та її чоловік 35-річний Андрій жили в невеликому хуторі неподалік села Шевченкове Броварського району під Києвом. 8 березня 2022 року, дізнавшись, що в село зайшли росіяни, подружжя повісило до воріт біле полотно, щоб показати, що «тут просто живе сім'я і ніхто не хоче зла». Вранці наступного дня жінка почула постріл за межами будинку. Подружжя вийшло з дому із піднятими руками та побачило, що група солдатів вбили собаку. Командир глянув на Наталю, представився Михайлом Романовим і сказав, що у них міг би бути роман. При огляді подвір'я окупанти побачили камуфляжну куртку Андрія у автомашині та відкрили вогонь. За словами Наталі, командир став агресивним.

Рашисти через деякий час покинули двір Наталі та Андрія, однак ввечері повернулися. Командир Романов прийшов з іншим чоловіком років двадцяти. Наталя зрозуміла, що вони вбили її чоловіка, який пішов перевіряти ввечері подвір'я. Молодший росіянин відповів: «Я застрелив вашого чоловіка, тому що він нацист». Весь цей час вдома був 4-річний син Наталії, він ховався в котельні. Два окупанти змусили жінку роздягнутися і ґвалтували її по черзі, приставивши пістолет до її скроні. Жінка стверджує, що рашисти були п'яні. Окупанти приходили того ж вечора три рази поспіль, однак жінці вдалося втекти із сином, коли ті заснули.

За інформацією Panasiuk, V. [27] Аналогічний факт відбувався у с. Богданівці (Броварський р-н, Київська обл.), коли окупанти вбили чоловіка, а потім тричі ґвалтували дружину, погрожуючи насиллям щодо сина. Поліція вже встановила понад 250 окупантів, які перебували під час окупації у Київській області. Щодо деяких з них є інформація про адреси проживання та перелік членів їхніх родин.

Ці та інші жахливі історії підтверджують масовий характер жорстоких звірств російських окупантів на території нашої держави. Зокрема, вчинення сексуального насильства в умовах збройного конфлікту є військовим злочином та порушенням основоположних принципів міжнародного гуманітарного права [3].

У зв'язку з цим уповноважений Верховної Ради України з прав людини Л. Денісова (2022), як зазначено в інтернет-виданні [25], звернулася до Комісії ООН з розслідування порушень прав людини під час військового вторгнення РФ в Україну та до експертної місії, створеної державами-учасницями ОБСЄ, щоб зафіксувати ці факти як військові злочини РФ та порушення країною-агресором прав людини в Україні.

За свідченням Hryhoriev, V. [28], в ООН також стурбовані збільшенням випадків сексуального насильства щодо українок як у самій Україні, так і за її межами. За словами представника цієї організації Н. Канем (2022) в інтернет-виданні [там само], голови Фонду народонаселення ООН, за попередніми дослідженнями (поки що важко в умовах ведення бойових дій отримати достовірні дані по Україні) понад 20 % жінок з-поміж біженців та внутрішньо переселених осіб зазнавали сексуального насильства (ці цифри можуть бути заниженими). В ООН заявили, що війна може спровокувати зростання кількості незапланованих вагітностей серед українок. Звертається увага на те, що, крім відсутності доступу до протизаплідних препаратів, актуальною є проблема примусу [там само].

2.2. Антигуманні методи роботи правоохоронців НКВС як передумова сучасних військових злочинів окупантів.

Військові РФ в сучасних умовах вбивають та знущаються з українців так само, як сто років назад чекісти, на яких досі рівняється російська репресивні поліцейська та армійська силові структури. У цій системі цінностей у нерівній боротьбі з організованою злочинністю дозволяється застосовувати всі ефективні (хоча й незаконні) засоби (принаймні так вважали досвідчені правоохоронці народного комісаріату внутрішніх справ (НКВС)). Щоб домогтися визнання провини від зрадників Батьківщини, державних злочинців та кримінальників, чекісти застосовували у правоохоронній практиці різні антигуманні методи. Деякі з них наведено в інтернет-виданні Lenta novostey [29].

1. «Випробування» тліючими сигаретами. Особливо небалакучих людей чекісти часто використовували як попільничку – у закритому приміщенні вони дружно курили цигарки, а потім гасили недопалки прямо на шкірі людини. Процедура ця була вкрай болючою і крики жертви були чутно поза межами кімнати.

2. Побиття людини без залишення на тілі слідів. Співробітників НКВС спеціально навчали мистецтву завдання «тяжких тілесних» ударів так, щоб на тілі не залишалося жодних слідів. Набуті навички вони використали під час допитів. Підслідних били мішками з піском, дерев'яними лінійками та гумовими калошами. При цьому наносити удари намагалися лише з область геніталій.

3. Катування людей гучним звуком. Під час допиту людину змушували голосно відповідати на поставлені запитання, а якщо жертва мовчала, то чекісти використали інший перевірений прийом. Вони підходили впритул і, спрямувавши рупор у бік вуха, починали голосно кричати, вимагаючи визнання провини. Дуже часто «випробувані» втрачали слух або просто божеволіли безпосередньо у камері.

4. Тривалі тортури спрагою. Людину утримували в одиночній камері та повністю позбавляли води. При цьому жертву ситно годували пересоленою їжею, у результаті чого пити їй хотілося ще більше. Як правило, мало хто витримував у таких умовах більше 3-5 днів.

5. Зґвалтування (стандартний тест для жінок). Якщо представниці прекрасної статі відмовлялися давати свідчення, то чекісти з ними особливо не церемонилися – поміщали в одну камеру із злочинцями, які скучили за коханням, – ті ґвалтували нещасних жінок цілодобово. Зазвичай після того, що сталося, жертви все розповідали і часто після цього закінчували життя самогубством.

3. Правова характеристика зґвалтування як виду злочинів окупантів по відношенню до мирних жителів окупованих територій та вияснення передумов щодо сформованості їх злочинної поведінки

3.1. Правові аспекти розслідування сексуального насильства окупантів та притягнення винних осіб до відповідальності.

Кримінальна відповідальність за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи передбачена нормами розділу IV (статі 152-156) ККУ [30]. Санкції цієї статті передбачають позбавлення волі від трьох до п’ятнадцяти років або довічного позбавлення волі.

Вчені в науково-практичнім коментарі ККУ дають роз’яснення, що *потерпілою* від злочину може бути особа як жіночої, так і чоловічої статі [6]. З об’єктивної сторони зґвалтування полягає у статевих зносинах, які поєднуються із: 1) застосуванням фізичного насильства; 2) погрозою його застосування (воля потерпілої особи придушується) або 3) з використанням безпорадного стану потерпілої особи (її воля ігнорується). *Під статевими зносинами* у ст. 152 ККУ слід розуміти природний (гетеросексуальний) статевий акт (мається на увазі коїтус – сполучення чоловічих і жіночих статевих органів, здатне, як правило, викликати вагітність). Злочин є закінченим з моменту початку статевого акту всупереч волі потерпілої особи. При цьому не вимагається обов’язкової дефлорації (порушення цілісності дівочої пліви), еякуляції (закінчення статевого акту у фізіологічному розумінні) та оргазму.

Інші форми задоволення статевої пристрасті, крім статевого акту у природній формі, складу зґвалтування не утворюють і за наявності для цього підстав кваліфікуються за ст. 153 ККУ або деякими іншими статтями Особливої частини ККУ [6; 30].

Фізичне насильство при зґвалтуванні може полягати у нанесенні удару, побоїв, позбавленні або обмеженні особистої волі, заподіянні тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості тощо і спрямовується на те, щоб учинити з потерпілою особою природний статевий акт, подолати здійснюваний або очікуваний з її боку фізичний опір, пов’язаний з небажанням вступити у статевий контакт. Нанесення під час зґвалтування або замаху на нього удару, побоїв, заподіяння легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень повністю охоплюється ч. 1 ст. 152 ККУ [30].

Погроза як спосіб вчинення зґвалтування – це залякування потерпілої особи застосуванням фізичного насильства за допомогою висловлювань, жестів, інших дій (наприклад, демонстрацією зброї). У будь-якому разі погроза повинна сприйматись як реальна, тобто у потерпілої особи має скластись враження, що, якщо вона протидіятиме ґвалтівникові і не виконає його вимог, цю погрозу буде негайно реалізовано. Про сприйняття погрози як реальної може свідчити, зокрема, сама обстановка, в якій опинилась потерпіла особа (оточення її групою осіб, безлюдне місце, нічний час, зухвале, грубе і настирливе домагання вступити в статевий зв’язок тощо). При цьому для визнання психічного насильства способом злочину, передбаченого ст. 152 ККУ, не має значення, чи мав ґвалтівник насправді намір і фактичну можливість реалізувати висловлену ним погрозу. Адресатом погрози може бути не лише потерпіла, а й інші особи, наприклад, й близькі родичі (зокрема діти, батьки). Важливо лише, щоб психічне насильство мало за мету зламати волю саме потерпілої особи [там само].

Погроза вчинити вбивство потерпілої або інших осіб, заявлена з метою вчинити насильницький статевий акт, охоплюється ч. 1 ст. 152 ККУ і додаткової кваліфікації за ст. 129 ККУ не потребує. Але якщо погроза вбивством мала місце після вчинення зґвалтування (наприклад, її метою було примушування потерпілої особи не заявляти про вчинене у правоохоронні органи), дії винного кваліфікуються за сукупністю злочинів, передбачених ст.ст. 152 і 129 ККУ [30].

Зґвалтування визнається вчиненим з використанням безпорадного стану потерпілої особи у тих випадках, коли вона за своїм фізичним або психічним станом не може розуміти характеру і значення вчинюваних з нею дій (психічна безпорадність) або, усвідомлюючи це, не може чинити опір ґвалтівникові (фізична безпорадність). *Причинами фізичної безпорадності потерпілої особи виступають,* зокрема, її фізичні вади (наприклад, параліч, сліпота), малолітній або, навпаки, похилий вік, тяжке захворювання, яке не є психічним, сильне сп’яніння [6].

Суб’єктом злочину є осудна особа чоловічої або жіночої статі, яка досягла 14-річного віку. При цьому стать безпосереднього виконавця злочину має бути протилежна статі потерпілої особи, Співвиконавцем злочину, учасником групового зґвалтування може бути особа, яка фізіологічно неспроможна вчинити природний статевий акт, а також особа однакової статі з потерпілим [там само]. *Суб’єктивна сторона* зґвалтування характеризується прямих умислом. Винний усвідомлює, що вчиняє природний статевий акт із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи, і бажає це зробити. Мотиви, не впливаючи на

кваліфікацію, можуть бути різними (задоволення статевої пристрасті, помста, бажання принизити потерпілу особу, прагнення сексуального самоствердження, хуліганські спонукання тощо).

Кваліфікуючими ознаками зґвалтування є вчинення його: 1) повторно; 2) особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених ст. ст. 153-155 ККУ (ч. 2 ст. 152 ККУ), а особливо кваліфікуючими: 1) вчинення його групою осіб; 2) зґвалтування неповнолітньої особи (ч. 3 ст. 152 ККУ); 3) спричинення особливо тяжких наслідків; 4) зґвалтування малолітньої особи (ч. 4 ст. 152 ККУ) [6; 30].

Вчинене повторно зґвалтування має місце у разі, коли його скоїла особа, яка раніше вже вчинила зґвалтування (злочин, передбачений ст. 152 ККУ). У разі вчинення зґвалтування особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених статтями 153-155 ККУ, за який вона не була засуджена, то дії винного треба кваліфікувати за сукупністю злочинів за ч. 2 ст. 152 ККУ (за відсутності обтяжуючих обставини, передбачених ч.ч. 3 або 4) та відповідною частиною ст.ст. 153-155 ККУ [там само].

Продовжуване зґвалтування розуміється нами як вчиненням двох або більше природних статевих актів з однією і тією ж потерпілою, коли винний діє без значної перерви у часі, що охоплюється його єдиним злочинним наміром, виключає ознаку повторності. Зґвалтування потерпілої особи без кваліфікуючих ознак, а потім повторне зґвалтування за наявності ознак, вказаних у ч. 3 або ч. 4 ст. 152 ККУ, повинні кваліфікуватися за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 152 ККУ та, відповідно, ч.ч. 3 або 4 цієї статті. У таких випадках кваліфікація дій винного за ч. 2 ст. 152 ККУ не потрібна. Проте вказана ознака має бути зазначена в юридичному формулюванні звинувачення [30].

Зґвалтування, вчинене групою осіб, має місце тоді, коли група з двох або більше осіб співвиконавців діє узгоджено з метою вчинення насильницького статевого акту з однією або декількома потерпілими особами. Група осіб відсутня, якщо декілька суб’єктів ґвалтують одну потерпілу особу, однак не узгоджують при цьому свої дії і не сприяють один одному [6, 30].

На кваліфікацію зґвалтування групою осіб як закінченого злочину для всіх співвиконавців не впливає те, чи вдалося кожному із ґвалтівників вчинити статевий акт з потерпілою особою. Групове зґвалтування є закінченим злочином з моменту початку статевих зносин хоча б одним із його учасників.

Об’єктивна сторона коментованого складу злочину є складною, не вичерпується статевими зносинами і включає в себе дії (насильство та приведення у безпорадний стан), які можуть бути реалізовані й тими, хто природний статевий акт безпосередньо не вчиняє. Тому як співвиконавство зґвалтування розглядаються і дії особи, яка не вчинила і не мала наміру вчинити статевий акт, але безпосередньо застосувала фізичне насильство, погрозу чи довела потерпілу особу до безпорадного стану з метою зґвалтування її іншою особою. Виконавцем групового зґвалтування виступає і той, хто не здатен бути суб’єктом індивідуального зґвалтування (імпотент, жінка при зґвалтуванні особи жіночої статі тощо), однак може виконати частину об’єктивної сторони злочину. Дії учасників групового зґвалтування потрібно кваліфікувати лише за ч. 3 ст. 152 ККУ без посилання на ст. 27 ККУ [там само].

Від зґвалтування, вчиненого групою осіб, потрібно відрізняти *співучасть у цьому злочині*, яка не є співвиконавством. Наприклад, за ч. 5 ст. 27 ККУ і відповідною частиною ст. 152 ККУ як пособництво у зґвалтуванні слід кваліфікувати дії осіб, які сприяють його вчиненню, наприклад, тим, що заманили жертву у місце посягання на неї, придбали речовини, за допомогою яких потерпіла особа приводиться у безпорадний стан, тощо.

Особливо тяжкими наслідками зґвалтування можуть бути визнані смерть або самогубство потерпілої особи, психічна хвороба або інший розлад здоров’я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менше ніж на одну третину, переривання вагітності, зараження вірусом імунодефіциту людини. Особливо тяжкі наслідки – оціночне поняття, а тому наведений перелік не може розглядатись як вичерпний. Особливо тяжкі наслідки можуть бути викликані діями як винної, так і потерпілої особи (наприклад, реакцією останньої на злочин стало те, що вона накладає на себе руки або спричиняє собі тілесні ушкодження, намагаючись уникнути сексуального насильства).

У разі, коли при зґвалтуванні чи замаху на цей злочин смерть потерпілої особи настала внаслідок її власних дій (наприклад, вона вистрибнула з транспортного засобу під час руху й отримала смертельні ушкодження), дії винного охоплюються ч. 4 ст. 152 або ст. 15 і ч. 4 ст. 152 ККУ [6; 30].

Якщо зґвалтування або замах на зґвалтування поєднані із заподіянням тяжкого тілесного ушкодження, віднесеного до такого не за наслідками зґвалтування, ці дії не розглядаються як такі, що спричинили особливо тяжкі наслідки. Вони кваліфікуються без ставлення у вину аналізованої кваліфікуючої ознаки за сукупністю злочинів за відповідними частинами ст. ст. 152 і 121 ККУ [там само]. Заподіяння при зґвалтуванні тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, охоплюється ч. 4 ст. 152 і додаткової кваліфікації за ч. 2 ст. 121 не потребує [там само].

3.2. Чинники формування злочинної поведінки військовослужбовців країни-окупанта по відношенню до мирних громадян.

Останні повідомлення про катування та вбивства російськими військовими українських цивільних осіб є жахаючими, шокують свідомість громадян сучасних цивілізованих країн, але вони не є дивними, так як були заплановані. Радник Президента США з національної безпеки Джейк Салліван (2022) на сторінці інтернет-видання UNN [31] сказав, що перед початком війни секретна розвідка «вказувала, що існував план найвищого рівня російського уряду щодо нападу на цивільних осіб, які виступають проти вторгнення». Отже, це ті дії окупантів, котрі було завчасно заплановано. Допускаємо, що деякі з військовослужбовці цих підрозділів РФ брали участь у вищезазначених жорстоких актах на території України навіть без керівництва згори. Але варто розуміти, що проблема широкомасштабних військових злочинів та звірств в Україні лежить глибоко в ментальності більшості російського народу.

Причинами таких військових злочинів, які були вчинені під час окупації в багатьох областях України, пояснюється в першу чергу менталітетом та багаторічною пропагандою російського народу в цілому, відображення котрого є військовослужбовці РФ. За слова А. Небитова, котрі він висловив в інтерв'ю Aleksandrov, A. (2022) [32], «…тих людей, котрих називають армією Російської Федерації, котрі схильні до насилля, до вбивств, до жорстокого ставлення до людей, солдатами назвати не можна. Вони здатні тільки вбивати, здійснювати насилля і розрушувати. І свідченням цьому є по всій території Київської області». Саме страшним є те, що в більшості – це прості жителі м. Бучі і навколишніх сіл, котрі не перебували ні в територіальній обороні, не мали відношення до Збройних сил України, не були в армії, навіть не були рядовими службовцями. Це прості жителі цього міста – трактористи, місцеві працівники, приватний підприємець – їх розстрілювали, вбивали пострілом в потилицю, складали в окремі місця (підвали, прикопували в ями). Стріляли, мабуть, для розваги. Ці злочини мають можливість побачити власними очами представники багатьох європейських краї, а також зафіксувати їх міжнародними журналістами.

За оперативною і оперативно-технічною інформацією можна констатувати, що доволі значну частину особового складу армії РФ складають раніше засуджені громадяни, особи, котрі вживають наркотики, алкоголь, котрі мають ряд боргів, живуть від кредиту до кредиту. Нашвидкуруч підписані ними контракти і видане їм обмундирування не зробило їх солдатами або нормальними людьми. В цій загальній масі знаходяться люди, котрі схильні до застосування насилля до цивільного населення (воювали в інших країнах, раніше засуджені за вбивства, насильники тощо.

На всіх територіях України, які були звільнені від російських окупантів, зокрема у Херсонській, Харківській, Чернігівській, Київській, Донецькій, Луганській областях, зафіксовано велику кількість випадків ґвалтування та глумління стосовно жінок, чоловіків, літніх людей, підлітків та дітей. За словами уповноваженої Кабінету Міністрів України з питань гендерної політики К. Левченко (2022) на сторінці Ukraina kriminal'naya [33], «злочини сексуального насильства над цивільними зараз фіксуються правоохоронними органами, Національною поліцією, органами прокуратури, а також громадськими організаціями, які часто є першими, з ким виходять на контакт постраждалі».

Сьогодні важливо документувати такі злочини проти цивільних людей, ідентифікувати не тільки постраждалих, але й ідентифікувати тих злочинців, що їх скоїли. Сексуальне насильство під час війни – це військовий злочин або злочин проти людяності, який не має термінів давнини. За ці злочини несуть відповідальність і мають бути покарані не тільки безпосередні ґвалтівники, але й їхні командири, військове та політичне керівництво Російської Федерації. Вони або віддавали такі накази, або мовчазно погоджувались на катування і насильство стосовно українських громадян.

Після звільнення окупованих територій всі постраждалі не повинні мовчати, необхідно повідомляти про випадки вчиненого російськими окупантами насильства на урядову гарячу лінію 15-47 або до правозахисників ГО «Ла Страда-Україна» 116-123 (з мобільних телефонів) [там само].

Методологічною основою цього системного звірства у відношенні до України та українців є тривалий та агресивний вплив на росіян певної ідеології і пропаганди на рівні держави РФ. Holub A. & Vikhrov M. (2022) [34] зазначають, що для більш інтелігентних шарів суспільства країни-агресора значний вплив справили ідеї православного фашизму І.О. Ільїна, євразійства О.Г. Дугіна чи візіонерства В.Ю. Суркова; для пересічних російських громадян – це цілодобова антиукраїнська пропаганда ЗМІ в особі В.Р. Соловйова, О.В. Скабєєвої та ін. у формі репортажів про епічні історії в «нескорених республіках Донбасу» та фейки з участю різних експертів, в тому числі й з України. Розглянемо деякі політико-правові погляди вищезазначених осіб стосовно ставлення до незалежності України та щодо порядку управління в РФ.

І.О. Ільїн (1883-1954) — російський філософ, письменник, публіцист, один із ідеологів російського фашизму, критик колективного Заходу, який справив значний вплив на світогляд російських правих мислителів та політиків, часто цитувався В. Путіним (за інформацією, розміщеною в Vikipediia [35]). *О.Г. Дугін* (народився 1960 року) сповідує праворадикальні, екстремістські, терористичні та ультранаціоналістичні імперські ідеї, закликає вбивати українців; вважає незалежність України настільки негативним явищем для російської геополітики, котре, в принципі, може легко спровокувати збройний конфлікт (за інформацією, розміщеною в Vikipediia [36]). *А.І. Денікін* (1872-1947) – один із лідерів Білого руху, українофоб, здійснював репресії проти мирного населення (за інформацією, розміщеною в Vikipediia [37]). На територіях, що знаходилися під контролем Добровольчої армії, організатором та згодом і очільником котрої він був, було відновлено дію дореволюційних законів, та проголошувалась ідея «единой и неделимой России». В Україні Денікін проводив великодержавну політику, у державних школах було відновлено викладання російською мовою, в приватних школах допускалося викладання українською мовою. *В.Ю. Сурков* (1964) – автор сучасної концепції «Рускій мір» (рос. *русский мир*); куратор проекту «Новоросія», хоча його зусилля на практиці націлені тільки на руйнування, ніякої реальної та дієвої допомоги не надає навіть ЛНР/ДНР; один з відповідальних високопосадовців за порушення суверенітету і територіальної цілісності України в 2014 році, керував снайперською групою під час придушення Майдану в лютому цього ж року (за інформацією в Vikipediia [38]). Як узагальнення можемо відзначити, що всі вище зазначені особи заперечували незалежність України, виступали за диктаторське правління в країні-агресора.

Хоча, за великим рахунком, Росія не потребує ідеології дегуманізації своїх ворогів і перш за все тому, що дегуманізованим є саме російське повсякдення. Наприклад, абсурдним і жорстоким є таке поширене явище в радянській, а згодом і в російській армії як «*дідівщина*», котре з 1990-х набуло в Збройних силах

країни-агресора масових масштабів. Як стверджують Holub, A. & Vikhrov, M. (2022) [34], за півроку до повномасштабного вторгнення в Україну у медіа РФ спалахнув скандал щодо насильства у армійських підрозділах (офіцери вимагали гроші з підлеглих, а у випадку відмов – катували, ґвалтували шваброю). Досить поширеними у російських військових частинах є чисельні випадки самогубств, «випадкових» смертей, підтверджених убивств та інших звірств. Судячи з усього, ця практика є системною.

Інший чинник тотальної жорстокості – *катування у місцях позбавлення волі*. Тюрма – це само по собі небезпечне місце у будь-якій країні. Однак в небагатьох державах світу влада і суспільна більшість перебувають у мовчазній згоді щодо того, що системні катування в'язнів – це норма. Садистські випадки каліцтва правоохоронцями ув'язнених осіб помітного резонансу у суспільстві не викликало – «тюрма є тюрма», так злочинцям і треба [там само].

Варто згадати й про зворотній бік справи. Російський соціум напрочуд толерантний і до самої кримінальної субкультури в усіх її проявах. Кримінальна субкультура міцно зав'язана на насильстві і жорстокості, а також на дегуманізації тих, хто не належить до касти «злодіїв». Щоб вдарити жертву цеглиною по голові, або забрати у неї смартфон і гаманець, – бандитові не потрібне жодне ідеологічне самовиправдання. Достатньо примітивної, зоологічної віри у право сильного і повного паралічу емпатії.

Holub, A. & Vikhrov, M. (2022) [34] відзначають і деструктивний вплив на психіку пересічних громадян сумнозвісного «*русского шансона*» (блатні пісні, котрі створюються представниками криміналітету або на їхнє замовлення – уточнено автором), котрий фактично став новим російським фольком (народною музикою – уточнено автором), який добре знають і розуміють всі верстви населення на всій території РФ.

Vaida, T.S. (2018) [39, с. 223-225] відзначає значні масштаби соціального впливу криміналітету на підростаюче покоління в РФ. Достатньо пригадати, як у середині 2010-х російську глибинку охопив рух «*АУЕ*» («арестантский уклад един» – розшифровано автором) – молодіжна субкультура, котра перекочувала з колоній для неповнолітніх у школи і на вулиці спальних районів, де молодь самоорганізовувалась у банди і фактично створювала групу підтримки для «професійних» кримінальників. З'являлись повідомлення навіть про осередок «АУЕ» в Усольському гвардійському кадетському училищі в Іркутській області. Здавалося б, між військовим і бандитом лежить соціальна прірва, але, як виявилося, не у Росії .

Перелік деструктивних ідеологічних течій можна продовжувати, зокрема, прикладами з сучасної російської культури/кіно, яка часто переводить сприйняття вчинюваних головними героями злочинів у соціальну норму або, щонайменше, у повну відсутність співчуття до жертви. Наприклад, кінострічка *«Безпосередньо Каха»* – один із найбільш касових фільмів 2020 року у РФ – розповідає історію про те, як головні герої грабують будинок та викрадають серед іншого цінного майна диск із відеозаписом одностатевого сексу господаря. Після цього крадії ще й шантажують його. Притому жодного покарання за свої дії злочинці не несуть – навпаки, саме вони у фільмі є позитивними героями. Цей фільм зібрав у російському прокаті $ 7,4 млн, поступившись тільки голлівудським суперхітам, а в інтернеті взагалі став ключовою подією (для пересічного росіянина – це «смішна, добра комедія»). Якщо російський обиватель готовий симпатизувати злочинцям і шантажистам, чого раптом йому соромитись своїх солдат, які зараз торгують тим, що намародерили у далекій Україні? І з чого б російському солдату не грабувати, якщо героєм його дитинства і юності, скоріш за все, був бандит і убивця Саша Бєлий – герой культового у Росії *серіалу «Бригада»* [там само].

Не слід забувати, що армія і тюрма – це лише вершина айсбергу жорстокості, який ховається у товщі народного життя. *Приказка «Бьёт – значит любит»* – це (майже) все, що треба знати про «глибинну духовність російського народу».

Лінія путінської пропаганди спрямована на створення байок про міфічні успіхи великої держави на чолі із її «беззмінним» лідером. Вороги, звісно, є і вони скрізь, але слугують радше вигідним тлом для нових і більш блискучих «перемог» вічного Президента Росії.

Як стверджують Holub, A. & Vikhrov, M. (2022) [34], зводити російські звірства виключно до путінської ідеології є великою помилка, оскільки й без Путіна в Росії нічого суттєво не зміниться. Вся ця країна – це гігантська школа жорстокості, полігон щоденного, повністю рутинізованого насильства. Коли воно спрямоване проти своїх, російська культура знаходить для цього масу виправдань або ж просто нічого не помічає. А якщо агресію та деструктивність держава спрямовує проти зовнішнього ворога, даючи карт-бланш на будь-які звірства, то виконавці розкривають свій руйнівний потенціал в усій «красі». Тому й розв'язання російської проблеми жорстокості – завдання набагато складніше, ніж здається на перший погляд. Щоб припинити фашистські істерики російських пропагандистів, достатньо змінити кадровий склад і редакційну політику кількох телеканалів. А для зміни свідомості багатомільйонного російського народу, який не звик жаліти ні себе, ні інших, необхідні більш кардинальні і глибинні соціально-культурні зміни.

4. Висновки

Провівши аналіз попередніх досліджень, оперативних повідомлень у вітчизняних засобах масової інформації та розміщених матеріалів в інтернет-ресурсах можемо зробити наступні узагальнення.

1. В умовах широкомасштабної війни Росії з Україною терор і тортури, вбивства та знущання набули масового характеру як засоби знищення українців. Ці дії окупантів є прямим порушенням норм Конвенції про захист цивільного населення під час війни та норм вітчизняного Кримінального кодексу України.

2. Зґвалтування жінок стало ще одним видом зброї армії РФ проти мирного населення на тимчасово окупованих територіях, від котрої постраждало до 20 % осіб з числа жителів окупованих територій разом з тимчасово переміщеними особами.

3. За результатами ретроспективного аналізу застосування практики катувань працівниками НКВС можна виділити такі види тортур щодо затриманих осіб-

правопорушників, як «випробування» сигаретами, побиття без слідів, катування людей гучним звуком, тривалі тортури спрагою, застосування стандартного тесту для жінок (зґвалтування засудженими чоловіками, злочинцями), котрі за аналогією застосовуються окупантами у сучасних умовах.

4. Сексуальні злочини, вчинені військовими РФ, потребують негайного документування правоохоронними органами, детального розслідування та оперативного донесення цієї інформації до ООН, а також притягнення винних осіб до відповідальності.

5. Громадяни України, юристи, правоохоронці та судді повинні добре знати та ефективно використовувати норми вітчизняного законодавства під час судових процесів, котрі невдовзі будуть проводитися на основі зібраних доказів з метою притягнення до відповідальності винних військовослужбовців армії-окупанта за вчинені кримінальні злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості осіб протягом війни з Україною у 2022 році.

Подяки

Автор висловлю подяку працівникам ЗМІ за оперативне реагування та об'єктивне відображення ними у інтернет-виданнях масштабного насилля проти мирних громадян, вчиненого військовослужбовцями армії РФ на території України під час війни, а також за професійну та невтомну роботу тележурналістів під час проведення телемарафону, які завдяки своїм випускам згуртовують українське суспільство для ефективної протидії загрозам з боку країни-агресора, підтримують бойовий дух ЗСУ, привертають увагу країн світу до жахливих наслідків війни в Україні, вселяють впевненість у неминуче покарання окупантів за порушення правил та звичаїв ведення війни, за скоєні ними злочини проти жителів тимчасового загарбаних територій.

Посилання

[1] Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini [On the imposition of martial law in Ukraine] : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24 liutoho 2022 roku № 64/2022. Retrieved from: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397 (accessed 16.04.2022).

[2] Pro Zvernennia Verkhovnoi Rady Ukrainy do Orhanizatsii Obiednanykh Natsii, Yevropeiskoho Parlamentu, Parlamentskoi Asamblei Rady Yevropy, Parlamentskoi Asamblei NATO, Parlamentskoi Asamblei OBSIe, Parlamentskoi Asamblei HUAM, natsionalnykh parlamentiv derzhav svitu pro vyznannia Rosiiskoi Federatsii derzhavoiu-ahresorom [On the Address of the Verkhovna Rada of Ukraine to the United Nations, the European Parliament, the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, the NATO Parliamentary Assembly, the OSCE Parliamentary Assembly, the GUAM Parliamentary Assembly, the National Parliaments of the World on the recognition of the Russian Federation as an aggressor state] : postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 27 sichnia 2015 roku № 129-VIII. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-19#n9 (accessed 09.04.2022).

[3] Konventsiia pro zakhyst tsyvilnoho naselennia pid chas viiny [Convention on the Protection of Civilian Persons in Time of War]: m. Zheneva, 12 serpnia 1949 roku. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (accessed 01.04.2022).

[4] Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]: pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku (iz zminamy stanom na 01.01.2020). Retrieved from: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (accessed 15.04.2022).

[5] Konstytutsiia Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar [Constitution of Ukraine. Scientific and practical commentary] / Red. kolehiia: d-r yuryd. nauk Tatsii, V.Ya. (holova redkolehii) ta in. Kharkiv: Pravo, 2003. 805 s.

[6] Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine] // Vseukrainskyi yurydychnyi portal. Retrieved from: http://zakoni.com.ua/node/227 (accessed 10.04.2022).

[7] Shkil, L.L. (2010) Bezumstvo, seksualnist, vlada u filosofii Mishelia Fuko [Madness, sexuality, power in the philosophy of Michel Foucault] (PhD Thesis). Kyiv: Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka.

[8] [8] Tvorina, O.L. (2006) Vidnoshennia «anomaliia» - «norma» v strukturalistskii kontseptsii Mishelia Fuko (istoryko-filosofskyi analiz) [The relation «anomaly» - «norm» in the structuralist concept of Michel Foucault (historical and philosophical analysis)] (PhD Thesis). D.: Dnipropetr. nats. un-t.

[9] Dudchenko, V.S. (2008) Teorii nenasyllia yak predmet filosofskoi refleksii v konteksti suchasnykh tsyvilizatsiinykh vyklykiv [Theories of nonviolence as a subject of philosophical reflection in the context of modern civilizational challenges] (PhD Thesis). Kyiv: In-t vyshch. osvity APN Ukrainy.

[10] Vaida, T.S. & Kruhlyk, M.I. (2020) Problema verbalnoho nasyllia: ketkolinh yak riznovyd vulychnoho harasmentu (domahannia) [The problem of verbal violence: catcalling as a kind of street harassment (pretention)]. *Modern science and practice.* Proceedings of the of the XV th International scientific and practical conference (Bulgaria, Varna, 4-5 may, 2020). Published on https://www.bookwire.com. 2020. – Pp. 101-105. Retrieved from: https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2020/05/XV-Conference-04-05-Varna-Bulgaria-book.pdf.

[11] Riabchynska, O.P. (2002) Borotba z rozpovsiudzhenniam pornohrafichnykh predmetiv i tvoriv, shcho propahuiut kult nasylstva i zhorstokosti [Combating the spread of pornographic objects and works that promote the cult of violence and cruelty] (PhD Thesis). K.: Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka.

[12] Voronova, Yu.V. (2005) Sotsialno-psykholohichni determinanty viktymnoi povedinky nepovnolitnikh zhertv seksualnykh zlochyniv [Socio-psychological determinants of victim behaviour of juvenile victims of sexual crimes] (PhD Thesis). Kh.: Nats. un-t vnutr. sprav.

[13] Udovenko, Yu.M. (2007) Vplyv nespryiatlyvykh umov sotsializatsii na psykhichnyi rozvytok dytyny [The impact of adverse socialization conditions on the mental development of the child] (PhD Thesis). K.: In-t psykholohii im. H.S. Kostiuka APN Ukrainy.

[14] Dyshlevoi, O.Iu. (2004) Mekhanizmy rehuliatsii seksualnoi povedinky cholovikiv iz psykhichnymy rozladamy, yaki vchynyly zghvaltuvannia. (dyferentsiina diahnostyka, psykhokorektsiia raptofilii) [Mechanisms of regulation of the sexual behaviour of men with mental disorders who have committed rape. (differential diagnosis, psychocorrection of raptophilia)] (PhD Thesis). Kh.: Khark. med. akad. pisliadyplom. osvity.

[15] Bovt, M.V. (2007) Nevrotychni, osobystisni i seksualni rozlady v ovdovilykh cholovikiv bez partnerky ta yikh psykhoterapevtychna korektsiia [Neurotic, personal and sexual disorders in widowed men without a partner and their psychotherapeutic correction] (PhD Thesis). Kh.: Khark. med. akad. pisliadyplom. osvity.

[16] Hibner, S.M. (2006) Nevrotychni, osobystisni y seksualni rozlady u rozluchenykh samotnikh cholovikiv ta yikh

psykhoterapevtychna korektsiia [Neurotic, personal and sexual disorders in divorced single men and their psychotherapeutic correction] (PhD Thesis). Kh.: Khark. med. akad. pisliadyplom. osvity.

[17] Babenko, O.M. (2002) Medyko-psykholohichna reabilitatsiia zhinok z nebazhanoiu vahitnistiu [Medical and psychological rehabilitation of women with unwanted pregnancies] (PhD Thesis). K.: AMN Ukrainy. In-t pediatrii, akusherstva ta hinekolohii.

[18] Dolianoska, I.M. (2008) Kryminalna vidpovidalnist za ekspluatatsiiu ditei (analiz skladu zlochynu) [Criminal liability for exploitation of children (analysis of the crime)] (PhD Thesis). K.: Kyiv. nats. un-t vnutr. sprav.

[19] Moskal, D.P. (2009) Kryminalno-pravova kharakterystyka zgvaltuvannia ta nasylnytskoho zadovolennia statevoi prystrasti nepryrodnym sposobom [Criminal-legal characteristics of rape and forced gratification of sexual desire in an unnatural way] (PhD Thesis). K.:Kyiv. nats. un-t vnutr. sprav.

[20] Kozliuk, L.H. (2009) Kryminolohichna kharakterystyka osobystosti zlochyntsia, yakyi vchynyv statevyi zlochyn shchodo nepovnolitnoho [Criminological characteristics of the identity of the offender who committed a sexual crime against a minor] (PhD Thesis). K.: NAN Ukrainy, In-t derzhavy i prava im. V.M.Koretskoho.

[21] Zaitsev, O.O. (2005) Psykhichna patolohiia v osib molodoho viku, yaki skoily seksualni zlochyny (diahnostyka, klinika, likuvannia ta profilaktyka) [Mental pathology in young people who have committed sexual crimes (diagnosis, clinic, treatment and prevention)] (D Thesis). K.: Ukr. NDI sots. i sud. psykhiatrii ta narkolohii.

[22] Shapovalova, N.O. (2007) Psykhopatolohichni rozlady u zhinok, yaki zaznaly seksualnoho nasylstva v dytiachomu ta pidlitkovomu vitsi, ta yikh psykhoterapevtychna korektsiia [Psychopathological disorders in women who have experienced sexual abuse in childhood and adolescence, and their psychotherapeutic correction] (PhD Thesis). K.: Ukr. NDI sots. i sud. psykhiatrii ta narkolohii.

[23] Shyhonin, O.B. (2011) Umysne vbyvstvo, poiednane iz zghvaltuvanniam abo nasylnytskym zadovolenniam statevoi prystrasti nepryrodnym sposobom: kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia [Intentional homicide combined with rape or forcible gratification of sexual desire in an unnatural way: criminological characteristics and prevention] (PhD Thesis). Kh.: Khark. nats. un-t vnutr. sprav.

[24] Barsukova, O. (2022) Gvaltuvav i vbyv lezhachu matir: volonterka rozpovila, yak okupant znushchavsia z zhinky u Kharkovi [Raped and killed a lying mother: a volunteer told how the occupier mocked a woman in Kharkiv]. Retrieved from: http://life.pravda.com.ua/society/2022/04/3/248086/ (accessed 03.04.2022).

[25] Kovnyr, S. (2022) Nivechyly i vidrizaly volossia. Denisova rozpovila pro zgvaltuvannia ukrainok okupantamy [Mutilated and cut off hair. Denisova told about the rape of Ukrainian women by the occupiers]. Retrieved from: https://war.segodnya.ua/war/rezonans/kalechili-i-otrezali-volosy-denisova-rasskazala-ob-iznasilovaniyah-ukrainok-okkupantami-1613104.html (accessed 09.04.2022).

[26] Panasiuk, V. (2022) Piani okupanty zgvaltuvaly zhinku: ukrainka rozpovila pro perezhytyi strakh [Drunk occupiers raped a woman: a Ukrainian woman told about her fear]. Retrieved from: https://meta.ua/uk/news/society/43377-pyani-okupanti-zgvaltuvali-zhinku-ukrayinka-rozpovila-pro-perezhitii-strah/ (accessed 30.03.2022).

[27] Kramar, O. (2022) Politsiia vzhe vstanovyla imena ponad 250 okupantiv, yaki perebuvaly u Kyivskii oblasti [Police have already identified more than 250 occupiers who were in the Kyiv region]. Retrieved from: https://hromadske.ua/posts/policiya-vzhe-vstanovila-imena-ponad-250-okupantiv-yaki-perebuvali-u-kiyivskij-oblasti (accessed 15.04.2022).

[28] Hryhoriev, V. (2022) V OON zaiavyly pro pidvyshchenyi ryzyk seksualnoho nasylstva nad ukrainskymy zhinkamy [The UN has stated an increased risk of sexual violence against Ukrainian women]. Retrieved from: https://meta.ua/uk/news/society/43407-v-oon-zayavili-pro-pidvischenii-rizik-seksualnogo-nasilstva-nad-ukrayinskimi-zhinkami/ (accessed 30.03.2022).

[29] Lenta novostey. Kakim obrazom v otdelakh NKVD iz zhenshchin vybivali nuzhnye pokazaniya? [How were the necessary testimonies beaten out of women in the PCIA departments?]. Retrieved from: https://newsrank.ru/news-4/6528872.html?utm_source=gnezdo&utm_medium=cpc&utm_term=10323&utm_content=689170&utm_campaign=bezgeo (accessed 09.04.2018).

[30] Kryminalnyi Kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 roku № 2341-III (iz zminamy ta dopovnenniamy stanom na 03.04.2022) [Criminal Code of Ukraine of April 5, 2001 № 2341-III (with changes and additions as of April 3, 2022)]. Retrieved from: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14 (accessed 10.04.2022).

[31] UNN (2022) Radnyk z natsionalnoi bezpeky Sallivan: rosiia «planuvala» napady na myrnykh zhyteliv Ukrainy [National Security Adviser Sullivan: Russia «planned» attacks on civilians in Ukraine]. Retrieved from: https://www.unn.com.ua/uk/news/1971934-radnik-z-natsionalnoyi-bezpeki-sallivan-rosiya-planuvala-napadi-na-mirnikh-zhiteliv-ukrayini (accessed 11.04.2022).

[32] Aleksandrov, A. (2022) «Ubiytsy i nasil'niki, ikh soldatami nazvat' nel'zya». Glava politsii Kievskoy oblasti – o rossiyskikh voennykh [«Murderers and rapists, they can't be called soldiers». The head of the police of the Kiev region – about the Russian military]. Retrieved from: https://ru.krymr.com/a/ubiystva-nasiliye-ukraina-armiya-rossii/31801491.html (accessed 13.04.2022).

[33] Ukraina kriminal'naya (2022) Rosiiski okupanty gvaltuvaly ditei ta doroslykh na usikh zakhopliuvanykh terytoriiakh Ukraini [The Russian occupiers raped children and adults in all occupied territories of Ukraine]. Retrieved from: https://cripo.com.ua/news/war/rosijski-okupanti-gvaltuvali-ditej-ta-doroslih-na-usih-zahoplyuvanih-teritoriyah-ukrayini/ (accessed 13.04.2022).

[34] Holub, A. & Vikhrov, M. (2022) Rozplidnyk ubyvts i gvaltivnykiv [Nursery of murderers and rapists]. Retrieved from: https://tyzhden.ua/World/254692?fbclid=IwAR347LLiISdflYzA5wGp0BV-qoibb-qqI2mHmUVdn1xsAAeZeYjtWITOL40 (accessed 11.04.2022).

[35] Vikipediia (2022) Ilin I.O. [Ilyin I.O.]. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BB%D1%8C%D1%97%D0%BD_%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD_%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 (accessed 15.04.2022).

[36] Vikipediia (2022) Duhin O.H. [Dugin O.H.]. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%83%D0%B3%D1%96%D0%BD_%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80_%D0%93%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 (accessed 01.04.2022).

[37] Vikipediia (2022) Denikin A.I. [Denikin A.I.]. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%BD%D1%96%D0%BA%D1%96%D0%BD_%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD_%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 (accessed 15.04.2022).

[38] Vikipediia (2022) Surkov V.Iu. [Surkov V.Yu.]. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D1%80%D0%BA%D0%BE%D0%B2_%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2_%D0%AE%D1%80%D1%96%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 (accessed 15.04.2022).

[39] Vaida T.S. (2018) Rosiiska subkultura «A.U.Ie.» yak aktualna kryminolohichna problema ta suchasna zahroza natsionalnii

systemi sotsialnykh tsinnostei uchnivskoi (studentskoi) molodi Ukrainy [Russian subculture «convict way of life is one» as an urgent criminological problem and a modern threat to the national system of social values of pupils (students) youth of Ukraine] / Rol ta mistse pravookhoronnykh orhaniv u rozbudovi demokratychnoi pravovoi derzhavy: materialy X Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konf., 30 bereznia 2018 roku, ODUVS. Odesa: ODUVS, 2018. S. 223-225. Retrieved from: www.http://oduvs.edu.ua/.